د پښتو ژبې اوازونو او غږونو لنډه جائزه

A Brief Review of the Phonetic and Phonological Sounds of Pashto Language

Issn 2304-1463

Dr. Ayat Ullah Khan Wazir[1]

ayatullah@icp.edu.pk

Dr. Noor Muhammad Danish Bettani[2]

danish.bettani@uop.edu.pk

Abstract:

Pashto has a rich and systematic sound structure. The sounds of Pashto are divided into four main categories: Vowels, Consonants, Semi vowels And Dipthongs: Vowels are produced without obstruction of airflows, while consonants are produced with partial or complete obstruction. Pashto vowels include short, longs and a central vowel, which play an important role in meaning distinction. Pashto consonants include voiced and vocals sounds, as well as aspirated and unaspirated forms. These sounds help formwords and distinguish meaning in Pashto, making the sound system an essential part of the language.

Key words: Language, Vowels, Consonant, Sounds, Pashto, Semi vowels and Diphthongs

ژبه د انسان په اعضاؤ کښې هغه فطرتي عضو ده چې تر دې دمه د نړۍ یو کس هم د دې حقیقت سره په بنیادي توګه نه دی اشنا شوی او جالب ګمان دی څوک به ورسره اشنا شي- البته د واضحه ده چې په ګړده نړۍ کښې څومره ژبې وئیلي شي او کومه ژبه څومره معیاري ده- میرا جان غوربندي ژبه د فکر انتقال وسیله ګڼي:

[1] Lecturer Department of Pashto Islamia college Peshawar

[2] Assistant professor Pashto academy university of Peshawar

ژبه انسان ته د مجرد تفکر زمینه برابروي او له تعمیم سره یې مرسته کوي. که څه هم ژبه د فکر د انتقال وسیله ده، خو د دې مانا دا نه ده، چې ژبه او فکر دې دواړه سره یو شی وي. ژبه له فکر څخه یوه نسبي خپلواکي لري او ځانته جلاقوانین او اصول لري، چې فکر له هغه سره څرګند توپیر لري **(1).**

مهمه دا نه ده چې فکر او ژبه مماثلت لري او څومره ئې لري . ځکه فکر یعني دماغ د وجود هغه عضو ده چې یو ژبه نه بلکې د ټول انساني سیستم کنټرول کوي.

پاتې شول اوازونه چې د هرې ژبې اساس وي. او د نړۍ چې څومره ژبې دي په خپلو خاندانو کښې وېشلې شوې دي. په دې سبب د یوه خاندان سره تعلق لرونکیو ژبو د اوازونو په مماثلت کښې توپیر ډېر کم په نظر راځي. البته د خپلوۍ درجه ئې یو شانتې هم نه ده:

د نړۍ د ژبو وېش او په ژبنیو کورنیو پورې د هغوی تړل څه اسانه کار نه دی. هغه ژبې چې ژبپوهانو په مختلفو ژبنیو کورنیو پورې اړوندې بللې دي، په اصل کې له یوې خاندان څخه منځ ته راغلي دي، خو دا باید ووایو چې په یوه ژبنۍ کورنۍ کې د ننه د ژبو تر منځ د خپلوۍ درجه یو شان نه ده او توپیر په کې لیدل کېږي **(2)** .

نو په دې سبب ئې ژبپوهان وخت په وخت د یوې بلې ژبې خپله کښې موازنه کوي- البته دلته د پښتو ژبې چرته د بلې ژبې سره موازنه خو نه کېږي. زه غواړم چې دلته د پښتو ژبې په ځانګړي اوازونو او د هغوي نه جوړېدونکي غږونو باندې لنډه شانتې تبصره وکړم- خدای دې وکړي چې څوک استفاده ترې واخلي-

آوازونه او غږونه (Phonetics and Phonemics)

فونیمیک یا فونولوجي چې ماخذ ئې فونیټیک دی .آوازونه هغه حروفونو ته وئیلے کېږي چې زمونږ روزمره خبرې اترې ترې جوړېږي، مولا جان تڼیوال د فونولوجي په حقله وائي :

فونولوژي د ژبپوهنې هغه برخه ده یا ستره ښانګه ده، چې د یوې ژبې ارزښتناک غږونه تر مطالعې او څېړنې لاندې نیسي . داسې هم ویل شوي دي چې فونولوژي د ژبپوهنې هغه ډسپلین دی، چې د یوې ژبې د اوازونو دندې څېړي (3) .

آوازونه په دوو برخو وېشلي شوي دي چې وړومبنۍ برخه ئې په خپله دغه آواز دے او دويمه برخه ته ئې غږ وئيلے کېږي.

آوازونه (Phonemes)

اوازونه د هرې يوې ژبې هغه بنيادي ډهانچه وي چې دې نه بغېر د ژبې ساخت نيمګړی وي- اړينه ده چې د نړۍ ځومره ژبې دي هرې يوې په خپل شکل وصورت کښې اوازونه ورته ټاکلي دي- که هر ځو يوه ژبه په مخصوص شکل کښې اواز مخې ته راوړي البته په وېنا کښې ئې د نورو ژبو سره تغيرات ډېر کم وي- دغه وېنا محمود مرهون هم کړې ده:

د نړۍ د ټولو ژبو آوازونه مشترک دي. انسانان په ټوله نړۍ کي يو ډول انسانان دي او د آوازونو مخرجونه يې يو ډول دي. آوازونه په مجموعي ټوګه پر دوه ډوله وېشل کېږي چي يو ډول ته يې زنځيري آوازونه وايي (4) .

دغه شانتې د نړۍ ژبې په اتو لويو برخو وېشلې شوي دي چې په هغه کښې اسکيمو، ترکي، جارجائي، عربي، چيني، يوناني، ساموائي، سوبوجه شاملې دي- چونکې پښتو يوه اريائي ژبه ده .دې په حواله د مولا جان تنيوال وينا به مخې ته راوړم:

پښتو ژبه چې د ناسمو څېړنو او بې بنسټه ځرګندونو له مخې په بېلابېلو ژبو او ژبنيو کورنيو پورې اړونده ژبه ګڼل شوې ، د پوهانو د ژورو علمي څېړنو په اساس دا جوته شوې ده چې دا ژبه يوه زړه لرغونې اريايي ژبه ده، چې يو اځې او يو اځې د ادندوارو پايي ژبو په کورنۍ پورې اړه لري او داسې زاړه اريايي اصيل لغتونه يې ساتلي دي، چې په نورو ډېرو اريايي ژبو کې پّ اساسنۍ سره نه شي موندل کېدای (5) .

نو که چرته مونږ ئې د اوازونو موازانه د نورو اريائي ژبو سره ختی چې د سامي ژبې سره وکړو نو دغه توپير به ډېر کم په نظر مخې ته راشي- مثلن په انګرېزۍ کښې اې (A) په پښتو کښې الف په عربۍ کښې الف په اردو کښې الف دغه دربوؤ واړو اوازونه باندې که غور وکړی شي نو د يو بل سره هېڅ تغيرات نه لري البته د ژبې ګروه بدلې دي- انګريزي او پښتو دواړه اريائي ژبې دي او

عربي د سامي ژبې سره علاقه لري- لنډه اوږده دا چې پښتو خپل ځلور ځلوېښت اوازونه لري چې په دې کښې ئې زيات تره د عربۍ ژبې نه يو درې د هندۍ نه او ځلور اوازونه ئې د فارسۍ نه خپل کړي دي باقي د پښتو ژبې خپل ځانګړي اوازونه دي چې دې ته عاريت وائي .اندش دراني عاريت په حوالې سره ليکي:

عاريت په معنی د قرض اخستلو دی، خو په ژبني اصطلاح کښې د عاريت مطلب لفظونه قرضول او پورول دي .په هره ژبه کښې دوه قسمه عناصر دي .يو هغه کوم چې د خپلې اصلي ژبې نه اخذ وي او دويم هغه کوم چې موروثي ميراث نه وي، بلکې د چا بلې ژبې نه اخيستی شوي وي د بلې ژبې نه دلفظونه اخيستلو دغه عمل ته عاريت يا Borrowingوائي(6) :.

عاريت نه بغير د ژبې تګ ممکن نه دی .او دا خبره مونږ وړاندې کړې ده نوپه تفصيل سره تګ به مناسب نه وي- ځکه چې د دغو آوازونو په لوستنه کښې د پښتو محصلينو ته هېڅ دهيکت نه شته-

اوازونه يا خو يو بل سره تړلي وي.لکه چې وړاندې ئې وښنا وشوه او هغه ته زنځيري آوازونه وائي . بيا دغه اواز نه شي پاتې بلکې يو معنيز توری ترې جوړ شي چې ورته غږ وئيلی کېږي. محمد اکرم ملکزي د غږ په حقله ليکي:

په يوه جرمني-پښتو قاموس کې د فونيټيک په باره کې ويل شوي دي، چې :فونيټيک غږ پوهنې، د ژبې غږ پوهنې او علم الاصوات ته وائي .؛ (7)

د غږ اساس اواز دی د اواز نه بغير غږ نه جوړيږي او چې جوړيدی نه شي بيا ادا کولو خو څه جواز هم نه شته .په دې سبب وړومنبی اواز مخې ته راځي نو په کار ده چې د بنياد نه خبر شو.

په حرف عام کښې ورته حرف، اواز يا فونيم وائي. هغه که د يا انسان د خولې نه راوځي او يا د اجسامو له ټکراو نه مينځ ته راشي چې مونږ او تاسو ئې په ورځنۍ ژوند کښې د اواز په نامه پېژنو.په ژبپوهنه کښې اواز د تشريحي ژبپوهنې تر ټولو مهمه برخه ده چې ورته اواز پوهنه وائي . د اواز پوهنې په حقله د ميرا جان غوربندي مناسبه وينا څه په دې ډول ده:

آواز پوهنه (فونیټکس:)د تشریحي ژبپوهنې یوه مهمه برخه ده، چې په هغه کې د یوې ژبې د ټولو (خپلواک، ناخپلواک، نیمواک)آوازونو جوړښت غړیزو غړو په واسطه د هغوی تولید تر مطالعې او څېړنې لاندې نیول کېږي .همدارنګه په آواز پوهنه کې د ځینو نورو ژبنیو توکو لکه څپه، فشار ، آهنګ ، پیلتون، پیوستون او داسې نورو ژبنیو عناصرو جوړښت او خصوصیات تر مطالعې اوڅېړنې لاندې نیول کېږي (8) .

دغه آوازونه معنوي توپیر پیدا کوي بیا په فونیم (غږ) باندې بدلېږي. د مثال په توګه : د نور په کلمه کښې /ن/ ،/و/ او /ر /آوازونه دي. په دې کښې دا /ن/آواز که په /ک/ باندې بدل شي نو دا کلمه به په کور بدله شي ، یعنې په معنې کښې یې بدلون راغې، او دغه بدلون ته مانیز بدلون وائیلې کېږي چې د غږ په نوم یې یادونه کېږي.

هر هغه څوک چې په آوازونو او غږونو ځان پوهول غواړي د هغوي له پاره وړومبنۍ د فونولوجي، فونټیکس او فونیم تعارف او څېړنه کول ضروري دي، ځکه چې دغو دریواړو کلمو د پېژندګلوي نه بغېر په آواز او غږ باندې پوهه لرل ګران کار دے نو وړومبنۍ پکار ده چې دلته د فونولوجي، فونټیکس او فونیم تعارف او پېژندګلوي وشي.

فونولوجي (Phonology) یا آوازپوهنه:

فونولوجي څه ته وائي؟

په آوازونو او غږونو کښې یې څومره اهمیت دے؟

د دې نورې برخې کومې کومې دي؟

د اوازونو پوهنه، د اوازونو زده کړې ته اواز پوهنه یا فونولوجي وئیلے کېږي چې اسان شانتې تعریف یې داسې هم کولے شو – چې د یوې ژبې د اوازونو او غږونو ببلابېلو څېړنې ته فونولوجي وئیلې کېږي .

په ویکیپېډیا کښې د فونولوجي په حوالې سره په دې ډول لیکلي شوي دي:

Phonology is a branch of linguistic which studies how languages group sound together. It is primarily concerned with the systematic organization of sounds in spoken languages and signs in sign languages. At one time it only related to the study of systems of phonemes in spoken languages. (9)

ترجمه: ''فونولوجي د ژبپوهنې يوه څانګه ده چې په دې کښې د ژبو د آوازونو يو بل سره په ګروپ صورت کښې مطالعه کېږي. په بنيادي توګه د دې تعلق د ژبو آوازونه منظم کول يا يې د علاماتو او اشارو سره هم کېږي. او بل په يو وخت کښې د ژبو د يوې برخې لکه صرف د فونيم مطالعې سره تعلق لرلې شي.''

مولا جان تنېوال د فونولوجي تعارف په دې ډول کړی دی .هغه ليکي:

د ځينو پوهانو په اند فونولوژي د ژبپوهنې هغه برخه يا ستره څانګه ده، چې د يوې ژبې ارزښتناک غږونه تر مطالعې لاندې نيسي، داسې هم ويل شوي دي، چې فونولوژي د ژبپوهنې هغه ډسپلين دی، چې د ي،ې ژبې د اوازونو دندې څېړي(10) .

لکه څنګه چې د هرې پيمانې خپله خپله يوه اکائي موجوده وي او د هغې اکائۍ په سبب د عناصرو پيمائش کېږي دغه شانتې د يوې ژبې اکائي آوازونه دي- د يوې ژبې بنياد د آوازونو نه کېښودلے شي، که چرته آوازونه نۀ وے نو غږونه به د کومه لوري پيدا شي د نړۍ هرې ژبې آوزونه په خپله کښې يکسانيت لري بس دغه وېش بيا د نړۍ قومونو کړے دے چې هر چا د خپل ضرورت مطابق آوازونه اخيستي دي او د غږونو جوړولو ضرورريات يې پرې پوره کړي- په پښتو ژبه کښې دغه آوازونه څلور څلوېښت (۴۴) دي هم دغه څلور څلوېښتو آوازونو د پښتو ژبې ضرورتونه پوره کړي دي- دلته يې د روړلو ضرورت نۀ پېښېږي ځکه چې داسې به ډېر کم خلق وي چې د پښتوژبې آوازونو نه نابلده وي-

په آواز پوهنې (Phonology) باندې پوهه لرلو له پاره شايد چې په دې نه بل آسان تعارف وي- چې يوه ژبه باندې پوهه لرلو له پاره د هغې ژبې آوازونه او غږونه څېړل او تشريخ يې کول حد درجې ضروري دي يا په اسانو توريو کښې به دا اوويو چې د قواعدو هغه برخه چې په هغه کښې د آوازونو او غږونو په موضوع باندې بحث کېږي هغۀ ته آواز پوهنه يا فونولوجي وئيلے کېږي- ډاکټر خالد خان خټک خو بيا لږ نور هم وړاندې تللے دے هغۀ په خپل کتاب کښې صوتياتو ته د فونولوجي نوم ورکړے دے- هغه ليکي: ''چې صوتيات په انګرېزۍ ژبه کښې فونالوجي (Phonlogy) ته وائي. دا هغه علم دے چې په دې کښې د يوې ژبې د آوازونو په حوالې سره بحث کېږي. او دغه په دوو برخو کېږي-''

- علم آواز Phonetics
- علم صوتيا Phonemics (11)

آوازونه او غږونه که هر څو د يوې ژبې بنيادي اکايي ده خو چې تر څو د يوې ژبې حرفونه معلوم نۀ وي تر هغۀ پورې هغه ژبه په مستقل ډول په وجود کښې نشي راتلے نو ښکاره شوه چې په ټولو کښې اهم ضرورت د حرف دے- حرف که هر څو د قواعدو په زمره کښې اښودلے شوے دے خو د صوتياتو اهم ترونکے هم دے. ځکه چې آواز هله پيدا کېږي کله چې حرف موجود وي. پښتو ژبه هم د حرفونه نه جوړه ده چې په ننيني وخت څلور څلوېښت (۴۴) حرفونه لري، په کښې بعضو ته خپلواک او بعضو ته بې واک حرفونه وئيلے کېږي ،او ځينې په کښې نيم واک حرفونه هم شته په تفصيل سره وينا به يې وړاندې راشي.پښتو جرنال ته ليکلي شوي يو ارټيکل کښې ډاکټر نصرالله جان وزيرحرف غږ ښودلے دے او د حرف په وجود کښې راتلو په حواله سره يې ډېره په زړۀ پورې وينا پورته کړې ده- هغه ليکي:

''په بنيادي توګه حرف خو هم غږ دے چې د شونډو، ستوني او خلق په بيله بيل ډول خوځولو(حرکاتو) له کبله په ډول لهجو اوړي، هر چې دغه غږونه په مختلف اشکالو کښې توضيح کړل شول نو حرف نو حرف په وجود کښې راغے.'' (12)

دې نه پس د صوتياتو د وړومبنۍ برخې ته راځم چې هغۀ ته خج ځيرنه يا فونټيکس وييلے کېږي.

ايا د فونټيکس څۀ ته وائي؟

په يوه ژبې کښې د دې څۀ کردار دے؟

په يوه ژبې کښې خو په شل ګوو يا سل ګونه لهجې کېدې شي ايا د ټولو يو برابر ده؟

دلته د فونټيکس په حوالې دغه درې سوالونه حل کول دي.

فونټيکس د يوې ژبې اساس وي چې په باندې ژبه خپل عمارت جوړه وي- په پښتو ژبې دغه اوازونه څلور څلوېښت دي- چې په دې کښې دوه درېشت بې واک اوازونه دي څلور په کښې خپل واک دي او درې په کښې ځانګړې يګانې دي-

علم آواز يا فونېټکس:

فونټيکس ته د لسانياتو چابۍ هم وئيلي کېږي- انساني خولې نه مختلف قسم آوازونه راوځي او د خولې نه راوتلي آوازونه چې کله د يو بل سره ملاوېږي بيا ژبه ترې جوړېږي- فونټيکس د لسانياتو هغه برخه ده چې د ژبې پيدا کېدونکيو آوازنو مطالعه پکښې کېږي- په آسانه پښتو کښې به دا اوويو چې د آوازونو تشکيلول، آوازونه اداکول، د آوازونو ترسيل حتی چې د آوازونو مخرج او دغه شانتې نورې درجه بندۍ هم په دې برخه کښې کېږي- فونولوجي هم مونږ د دې قطار

نه نشو بیلاولې لنډ به دا اوویو چې فونولوجي او فونټیکس دواړه د ژبې هغه برخې دي چې د غږونو یا اوازونو څېړنه پکښې کېږي، البته په فونټیکس کښې هغه آوازونه راځي چې معنې ته ضرورت نهٔ لري. د مثال په توګه: د څهٔ شے د ماتېدو آواز ، د ابو آواز، د سیلۍ آواز او د اسې نور-

د فونټیکس کردار د یو ژبې له پاره مختض نهٔ دے بلکه دا هغهٔ آوازونه دي چې په ګړده نړۍ کښې یو شانتې دي کوم آوازونه د خوشحالۍ یا غم په وخت چې په پښتو کښې د خولې نه راوځي هغه شانتې آوازونه د نړۍ نورې ژبو نه راوځي.

ما چې کوم د فونټیکس په حوالې سره درېیم سوال مخې ته راوړې دے د هغهٔ جواب هم دغه دے چې کومه وینا مونږ وړاندې وکړه.

فري وېکیپېډیا د فونټیکس په حوالې سره لیکلي دي:

Phonetics is a branch of linguistics that focuses on the production and classification of the world's speech sounds. The production of speech looks at the interaction of different vocal organs, for **example** the lips, tongue and teeth, to produce particular sounds. (13)

ترجمه: فونټیکس د ژبپوهنې هغه څانګه ده چې د نړۍ غږونو او آوازونو د پیدا کېدو په وخت یې ډلبندۍ کوي. د خبرو پیداوار د آواز د مختلفو اعضاء باهمي تعامل نه جوړېږي، چې په هغهٔ شونډې، ژبه او غاښونه شامل دي، چې یو خاص قسم آواز ترې پیدا کېږي.

د آواز پوهنه تعارف که چرته په لنډو او آسانو لفظونو کښې بیانول وي نو هغه ټول غږونه یعني حروف چې څهٔ نه څهٔ آواز ترې راوځي خوا هغه بېواک توري دي یا خپل واک دي یا نیمواک دي او یا ډفتهانګ دي بلکې ټوله مورفالوجي او د آواز پوهنه ماتخته ده که چرته آواز پاتې نهٔ شي نو دې سره تړلي یوه هم فونولوجي به سودمنده نهٔ وي. وړومبنے آواز پوهنه ده هغهٔ نه پس بیا د نورې برخې دي او هره یوه برخه په خپل ځاے خپل کار کوي څوک د توریو په جوړولو کښې او څوک د معنو په ورکولو کښې. آواز پوهنه په دې ځاے نهٔ ختمېږي بلکې دغه بیا په دوو برخو وېشلې کېږي چې یوه برخه ته یې سماعتي آواز پوهنه او بله ته تولیدي (صاف تلفظي) آواز پوهنه وئیلې کېږي.

سماعتي آواز پوهنه (Acoustic Phonetics)

د آواز پوهنه په دې برخه کښې د یو آواز سماعتي وزن او زور معلومېږي چې ایا دا آواز جګ دے، ټیټ دے او یا په وزن زور برابر دے. د آواز دې برابروالي یا ارزښت ته سماعتي آواز پوهنه والي شي او د آواز اروېدنه هم د صوتیاتو نورو ترسیلو په ډول یوه تفصیلي شرح کېدلے شي. چې دا ویتا د پروفېسر ډاکټر نصرالله جان وزیر د کتاب نه هم ثابتېږي هغه لیکي:

"دا د ژبې د مطالعې هغه څانګه ده چې په کښې د ژبې د غږونو یا د صوتیاتو د ادائیګۍ، د هغو ترسیل او د هغو د اورېدلو په مسائلو بحث کېږي. په صوتیاتو کښې غږ، کولمه، خلق، خولهٔ، پوزه، د غوږونو کل یا د مشینرۍ هم تفصیلي شرح کېدله شي ځکه چې دا د صوتونو ادا کولو او اروېدلو ذریعې دي." (14)

چې کله غږونه د لیک په صورت کښې په امروزه ژوند کښې نهٔ وو راغلي هله هم آوازونه موجود وي.

غږونه:

په فونولوجي کښې غږ د ټولو نه ورکوټې غږیز حرف یا عنصر ته وئیلے کیږي چې په خپله څهٔ معنی نهٔ لري خو د ترکیب یا د ډېرو حرفونو په یوځاے کیدو سره ئې معنی لرونکې کلمه جوړیږي-

د انسان هغه حصهٔ د کوم ځاے نه چې آوازونه وجود اخلي یا پیدا کېږي هغهٔ ته غږ وئیلے کېږي-

غږونه د فونټیکس له نظره هر هغه آواز چې د انسان د غږیز غړو په واسطه تولید او ادا کیږي هغه ته غږ ویل کېږي.

آوازونه غږونه په دوهٔ لویو او په دوهٔ وړوګروپونو وےشل کےږي:د چې دلته په تفصیل سره راوړل کېږي.

خپلواک اوازنه vowel

بېواک اوازونه consonant

دغه د اوازونو دوه لوے ګروپونه دي چې د يوې ژبې بيناد ګڼلے کېږي.

نيم خپلواک اوازونه semi vowels

غبرګ غږونه dipthongs

د هغه اوازونه دي چې د يوې ژبه برخه وي.دغو ټولو اوازونو بغېر د يوې ژبې وجود ممکن نۀ شي کېدے.په پښتو ژبه کښې دغو اوازونو ترتيب څۀ په دې ډول دے.

خپلواک اوازنه:

پښتو ژبه درې خپلواک اوازونه لري چې په دې ډول دي.

ا ، ه او بل ي

بې واک اوازونه:

په خلور خلو پښتو اوازونه کښې که پينځه يګانې ،ا،ه او و ترې اوباسې نو شپږ دېرش اوازونه پاتې کېږي چې دغه ټول بېواک اوازونه ګڼل کېږي-

نيم خپلواک اوازونه:

د الفاظو په سم ډول ادا کولو کښې د اعرابو ځانله برخه ده بعضې وخت د غږ په ادا کولو کښې مشکلات پښېږي د يوې ژبې وګړي هغه په اعرابو سره د ادا کولو ممکن کوشش کوي- په پښتو ژبه کښې اعراب درې قسمه دي چې په دې ډول دي-

زور،زبر او پېښ يا پېش

غبرګ اوازونه:

بعضې وخت غړونه د نورو په نسبت لږ اوږده وئیلی کېږي چې دغه مسله په غبرګ اوازون و سره په اسانۍ سر ته را سېدلی شي- یا به مونږ دا اوویو چې هر کله په یو غږ کئې لکه د دوؤ خ پلواک اوازونه یو ځای کېدو هومره اواز محسو سېږي نو هغه به غبرګ اواز کارېدلی شي او دغه شانتې اوازونه په پښتو ژبه کښې دوه دي د مثال په توګه-

و او ی

د نړۍ چې څومره ژبې دي د اواز توپیرونه ئې په خپل مینځ کښې ډېر کم وي - د ژبو تغیرات په غږ ونو ، لغتنو او قواعدو سره مخې ته راځي چې په دې سب د نړۍ ژبې وېشلې شوي دي - خو بیا ه م د ژبو چې کوم وېش شوی دی او هغه په مختلفو خاندانو تقسیم شوې دي چې هغه خاندانونه اته دي دیارلس دي یا شپږویشت دي - هغه ژبې په یو خاندان کښې راغلې دي چې د کومو مطابقت زیات دي - په دې سبب وګړیو ته هغه نورې ژبې زده کولو کښې ستونزه نه پېښېږي او ډېره زر ئې زده کولی شي-

حوالې

1. غوربندي، میرا جان، د ژبپوهنې مبادې ، جهان دانش هپرندویه ټولنه، دوبي ۱۳۹۹، مخ: ۳
2. تڼیوال، مولا جان، پښتو ژبه او ژبپوهنه، د علوموا کېډمي، ۱۳۹۷ه-۔ ۲۰۱۸ء ،ص: ۱۶۹
3. هم دغه اثر،ص:۱۷۲
4. مرهون، محمود ، تاریخي ژبپوهنه، جهان دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۹۹ل، ص:۲۴۵
5. تڼیوال، مولا جان، پښتو ژبه او ژبپوهنه،ص: ۱۶۹
6. عطش دراني، ډاکټر، پاکستاني زبانون کا تقابلي مطالعه، Aiou اسلام اباد اشاعت اول ۲۰۰۴-م ، ص :۵۱
7. ملکزی، محمد اکرم، جرمني- پښتو قاموس ، دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه، کابل چاپ، ۱۳۸۸ ل کال، ص :۵۸۵
8. غوربندي، میرا جان، د ژبپوهنې مبادې ، ص:۴۶
9. https://en.m.wikipedia.org > wiki
10. تڼیوال، مولا جان، پښتو ژبه او ژبپوهنه،ص: ۱۷۲
11. Khalid Khan Khattak, dr, Sindhi, Pashto Urdu ke lesani rawabet, Pashto academy Peshwar university, 2007,P: 146
12. -Pakhto, Pakhto academy Pekhawar, July- September 2010, P: 42
13. https://en.m.wikipedia.org > wiki
14. پروفېسر نصرالله جان وزیر، ډاکټر، ژبه او ژبپوهنه، پښتو اکېډیمي پېښور یونیورستې، ۲۰۱۸ء، ص: ۴۲-۴۳